

DET FÖRLORADE PARADISET

Den Svenska Dalen: Swede Hollow, St.Paul, Minnesota.

Att utvandra till Amerika i mitten av 1800-talet var förenat med möda och umbäranden. Det vet vi från Vilhelm Mobergs välkända ut- och invandrarepos i fyra långa berättelser.

Det som låg bakom beslutet att utvandra var kända faktorer som fattigdom, religiöst förtryck och ett påtagligt utanförskap i det svenska samhället.

Missväxtåren skapade hunger och otrygghet. En föråldrad samhällsindelning började knaka i fogarna. Överheten tog till hårda metoder för att kunna hålla kvar inflytande och makt.

De centrala liberala idéerna från den franska revolutionen tilltalade allt fler människor, som ville ha åsiktsfrihet och religionsfrihet. Kyrkan och religionen hade alltmer konserverats och cementerats in i en omänsklig, luthersk syndaordning, som inte längre attraherade. I upplysningens anda ville nu även människor av folket ifrågasätta både samhället och de gudomliga institutioner, som härskade med konkret maktutövning. Den gamla överhetskyrkan, främst uppbyggd under senare delen av 1600-talet, saknade visioner, handlingskraft och utmaningar.

Sverige stod inför den folkförflyttning, som förde mer än miljonen människor över till Nordamerika mellan 1860 – 1920. En gigantisk omfördelning av människor på det norra halvklotet förändrade livet för många i positiv mening, men skapade också utarmning, vilsenhet och armod för andra.

När Moberg väljer Kristina och Karl Oskar som huvudrepresentanter för att personifiera och konkretisera människors villkor under ett utvandringsskede, så valde han trots allt den grupp människor som hade tillgång till pengar både för sjöresa och anslutande båt- och tågresor. Dessutom fanns några hundra kronor kvar för markköp vid framkomsten.

Att Danjel Andreasson inte tilläts att utdela Herrens Heliga Nattvard vid sitt eget köksbord kan inte ha varit en anledning att ge sig av. Konventikelplakatet var under lång till ifrågasatt och upphävdes redan 1858.

Snarare var det två människor som ville dela livet tillsammans och därmed drömma om en egen fruktbar mark, det vill säga att äga sin mark och sina ägodelar. Det var att bli oberoende.

Utvandrarna från Ljuder hade inte något överflöd på pengar, men de hade en ekonomisk plattform, som gjorde att tillvaron i det nya landet blev god dvs. utan misär.

Det svenska proletariatet

De människor som kom till Stillwater och sökte sig upp mot Taylor Falls kunde köpa en jordlott och därmed börja ett enkelt jord- och åkerbruk. De som inte hade några kontanter fick söka sig till städerna. Så blev det för dem som kom utfattiga, utarmade och framtagna alla möjligheter. De utsatta och sårbara kunde inte köpa vare sig mark eller boskap. Vad de ägde var kläderna på kroppen och ett ofta missmodigt sinne. De hamnade i slummens kvarter, där de levde på existensminimum under ovärdiga förhållanden.

Det är väl så att ingen vill skriva om dem som misslyckas. Överraskande nog nämner inte Moberg någonting om det svenska proletariat som samlades i utkanterna av St. Paul – den plats om kom att gå under namnet Den svenska dalen – Swede Hollow.

Det svenska gettot i St. Paul eldades upp 1956. Hälsovårdsnämnden i staden dömde ut platsen på grund av dess avsaknad av sanitära inrättningar. Här fanns ändå 13 hem kvar i Swede Hollow.

Svenskdalen

Under mer än hundra år skulle dock denna plats bli en tillflyktsort för europeiska invandrare. Först för svenskar och irländare, sedan italienare och i slutskedet flyktingar från Mexico.

Redan 1839 sökte sig en man vid namn Edward Phelan hit. Han byggde ett litet enkelt primitivt hus i denna dalgång, som ansågs vara alltför avskuren från den övriga delen av staden. Kanske ville han här dra sig undan sociala kontakter, då det också sades att han hade spekulerat och bedragit människor, samt att han var anklagad för mord. Men bevisningen var svag och Edward Phelan fick ge namn åt Phelan Creek, området vars vattenflöde rann in under bron Sixth Street.

På ravinens kant fanns också en järnväg, vars lok och vagnar drog förbi i sakta mak. Ravinen skar av och spärrade för vanliga vägar och gångstigar. Ett stort bryggeri låg strax intill. I dalen fanns en källa med rent vatten.

De svenskar som kom hit i slutet av 1850-talet hade av sannolika skäl också kommit på kant med invandrarsamhället. Det här av en plats vid sidan om, en plats för de som misslyckats; kanske också en plats för dem som inte kunde anpassa sig i en ny miljö. Det sägs också att det här var den första ort i St. Paul dit svenskar kom – de som saknade bostad och en nödvändig ekonomi.

Svenskdalen blev ett permanent invandrargetto – en plats för dem som under mindre bemedlade förhållanden ville klara sig själva, men också en plats i Twin Cities, som ingen ville kännas vid.

Här flöt vattenströmmen fram från Lake Phalen till den stora floden Mississippi. Omkring dalgångens bäck samlades kvinnorna för att tvätta och barnen för att leka i det ofta smutsiga vattnet. Man levde på självhushåll, byteshandel och tillfälliga arbeten.

Omkring 1880 ökade invandringen och allt fler människor kom till trakterna omkring St. Paul. Vid sekelskiftet var Den svenska dalen hem för tusentals svenskar, som ville förverkliga drömmen om en rik framtid. En del svenskar lyckades ta sig uppför ”ravinen” och ingå i det normala arbetslivet.

1905 fanns 126.000 invånare i området Twin Cities, 1913 – 280.000. Omkring 1930 var svenskarna den största invandrargruppen.

Den genuina svenska ravinen

De svenskar som alltså följde efter Mr. Phelan till denna undanskymda platsen byggde sina primitiva bonings skjul utefter Phalen Creek – den vattenomflutna halvön. Nybyggarna drack vattnet från källan, inrättade sina primitiva bostäder, små hus med tillbyggnad för trädgårdsredskap och förvaring av odlade grönsaker. De byggde små broar, gångspann över vattnet, och platser lämpliga för toalettbesök. Avföringen fördes vidare av vattenströmmarna under dessa utedass.

Ravinen, som ofta dalen fick kallas efter de branta stupen, var en skyddad plats under vintern och sval under sommaren. På de vildvuxna ytorna kunde man då och då se rådjur, raphöns, ekorrar, kaniner, ankor och gäss. Även fisk kunde fångas i minde omfattning i bäcken.

I Swede Hollow kunde man få bo om man betalade en liten skatt till staden. Det stiftades en lag som tillät vistelse på orten. För rätten att leva här betalades ca 20 dollar om året. De som bodde här en längre tid var också de människor som ville dra sig undan stadens liv och sociala samhörighet.

Mitt i gettotillvaron fanns en vilja att leva efter egna förutsättningar; de svenska sederna och vanorna slog kraftigt igenom i deras livsmönster. De som var välbärgade och assimilerade kunde utan tveka säga: ”Dumb Swedes”.

De dumma svenskarna tog plats i den primitiva dalgången. För dem var det viktigt med en egen plats, där svenska seder och bruk fick leva vidare. Ofta kom nya invandrare från Sverige om tog över gamla, övergivna hus.

Skjulen byggdes till då och då beroende på familjens storlek. För vissa blev vistelsen här en kort tid, eftersom bättre bostäder fanns uppe i staden. Det sägs att det viktigaste huset var uthuset, avträdet. Några byggregler eller ordningsföreskrifter för hälsa och liv fanns inte för svenskarna i dalen.

Snus, potatis, kaffe och saltad sill

Svenskarna blir fler och fler under senare delen av 1800-tal. Ibland anges ett 40-tal familjer, men det finns också uppgift om att det vid invandringens höjdpunkt kunde finnas ett hundratal hem. De levde här på samma sätt som i hemlandet Sverige.

De glädde sig över sitt snus, potatisen, den saltade sillen, det hårda, tunna brödet och kaffet.

Intill den västra banken i ravinen fanns järnvägen.

När tåget långsamt passerade sprang svenskarna intill lok och vagnar för att sälja kaffe. ”Företeelsen” gick under namnet ”Skalle Line”, därför att de svenska kvinnorna frågade: ”Skalle ha litte kaffe?” Det är med andra ord den första tåglinjen i Nordamerika, där kaffet kan serveras utifrån. Det var naturligtvis ett sätt på vilket man kunde tjäna en och annan krona.

Kulturkrockar och etniska kollisioner bland invånarna i Dalen finns omtalade. Svenskar och irländare var dominerande inslag före italienarnas ankomst omkring det förra sekelskiftet. Det svenska namnet levde kvar även om det efter 1900 kom en majoritet av invandrare från Italien.

Dalen kom under 1920- och 30-talen att förvandlas till en italiensk koloni, där sydeuropeiska seder och bruk upprättas. Därefter kom mexicanare. 1940 inrättas ett litet katolskt kapell, katolska präster tog sig an bosättarna och ett mer ordnat social liv kom till stånd. Namnet, Swede Hollow, levde vidare under andra nationaliteter och andra människor.

Svåra tider och levnadsförhållanden.

Den ”Svenska Dalen” framstår dock som en unik plats, som kom till under en tid då Amerika befolkades av invånare från den Gamla världen. Det var en tillflyktsort och en plats för överlevnad. De levnadsöden, som här lyfts fram ur det historiska ljust, berättar om svåra tider och levnadsförhållanden. Det blir en ”motbild” till den expansiva nybyggerstaden, där framgång och personliga karriärer bildar mönster för utveckling.

Att komma till Minnesota var inte lätt. Det var heller inte så säkert att lyckan infann sig. De svenska utvandrarerna, som hamnade i Den svenska dalen i östra delen av St.Paul, fastnade i det Nya landets ”återvändsgränd”. I en avsides dal levde fattiga människor strax intill de stora industrikomplex som etablerades, till exempel Theodor Hamms Ölfabrik.

Klassklyftorna blev allt större och avståndet mellan fattig och rik tycktes oöverstiglig. De som kom hit till ”svenskhålet”, som det nedsättande benämndes, hade det svårt. De levde utanför gemenskapen, utanför styrande

lagar eller regler. Samtidigt levde de på hoppet om en framtid där ovanför ravinens kant.

”Snusgatan”, lever vidare, som ett namn från denna tid då svenskarna i Dalen levde sitt traditionella liv.

När allt detta efter hand dör ut eller avklingar har människor förändrats och försvunnit. Enkla och sammansatta livsöden finns inte längre kvar. Endast svartvita foton skvallrar om dåligt isolerade ”cabins”, annorlunda livsöden och personer, vars liv bokstavligen levdes på ruinens brant.

Några återvändare kan inte räknas från denna plats. De som kom hit kom för att stanna och se sin dröm flyta bort över Phalen Creeks´ vatten för att senare försvinna i Mississippis svarta, sugande djup. Ingen vill minnas, eller ens registrera, de som förlorat den nordamerikanska drömmen och framgångsmyten.

Stilla flyter nu vattnet framför mina fötter i den grönskande dalen. Det är vår och ljuset tränger ner mot marken. Den plats som jag står på är att likna vid en avlägsen park – en plats för vila, återhämtning.

Den Svenska Dalen, har nu femtio år efter sin ”avlivning”, blivit en fridens boning. Fåglarna sjunger. Deras sång stiger upp utefter ravinens brant. Deras vingar är fria som löv i vinden. De primitiva huskropparna är borta. Människorna finns på andra platser. Drömmarna och tankarna flyger fritt.

Stilla flyter minnena fram.

Nu finns minnena kvar, samt den årliga festivalen. Minnets svartvita bilder hängs upp på en vägg och tiden bevaras i en nostalgisk mapp.

Vilka var det som bodde här? Vilka kom här ifrån? Vem och vilka överlevde?

Det var som om St. Pauls dåliga samvete förkolnade den där aprildagen, då de anlagda lågorna slukade de grånande, snustorra husfasaderna.

”Det förlorade paradiset träd” får ny energi i vårvärmen. Det är nu en annan tid. Och vi, som med främlingens betraktande öga lätt kan gå vidare, har kanske inte förstått något alls;

eller inte ens lärt, att den inre drömmen kan vara verkligare än något annat.

Drömmen som bara blev en dröm. Verkligheten som tog över med kall hand och den jordnära verkligheten, som obarmhärtigt slog ner sina bopålar i marken: hit men inte längre.

Hembygdens karta är lagd åt sidan. Platserna i fjärran hembygd har suddats ut och kvar lever en dag som får nya generationer att minnas.

Kanske kan den sanna bilden någon gång slå rot under våra fötter?

*Hans-Evert Renérius. Stillwater, Minnesota.
Maj månad 2003.*

